

septemberskim žrtvam, ki so si v znak narodne boli pripele žalne trakove na rokav in klobuk in se sveto zarotile bojkotirati za vedno nemške trgovine pa si par dni za tem naročile obleke in klobuke iz dunajskih židovskih trgovin.

Srbkinje pa se morajo, seveda prej same učiti, zakaj nihče ne pade učen iz nebes. Prirejajo razna predavanja in ekskurzije, s tem naobrazujejo sebe, koristijo pa narodu.

Preden moremo kaj koristiti naši gospodinj, se moramo naučiti same vsega. Sole nam niso dale nikake prakse za življenje, pridobiti si jo moramo same. Odlasale pa smo že predolgo, zato ne smemo več čakati. Združimo se vse slovenske učiteljice brez izjeme, kakšnih političkih nazorov in predsodkov smo, pa se združimo v „gospodinjstvo ligo“. Potem pa stopimo pred merodajne faktorje in zahtevajmo, da se nam vsaj v počitnicah prirejajo gospodinjstvi in kuharski tečaji s predavanji o dobrih živilih, o ljudski higieni, skratka o vsem, kar je treba vedeti gospodinj. Mislim, da bi nam gospodinjstvi tečaji koristili več kot nam koristijo n. pr. risarski. Zakaj risanje ne bo rešilo naroda, dobro gospodinjstvo in vzorno kmetijstvo ga bosta pa sigurno!

— a — a

K 50letnici „Učit. Tovariša“ z Goriškega.

Redka starost — doživi jo le manjše število ljudi; a še redkejša je prikazen med časopisi, ki izhajajo toliko let, posebe še pri Slovencih, ki smo majhen narod. Da pa je doseglo glasilo našega stanu tako res čestljivo starost, dokazuje več kot potreba takega lista, da je bil ustanovljen od učiteljstva za učiteljstvo in šolstvo, da je ostal vedno zvest svojemu namenu in da je postal glasilo vsega slovenskega učiteljstva ne glede na deželne meje. In to poslednje dejstvo je največ pripomoglo k polstoletnemu življenju lista, ki je zdaj v najlepšem razcvitanju in ki rodi leto za leto lepše sadove.

Nele za Kranjsko in Štajersko, ampak tudi za Primorsko se je ustanovil „Učit. Tov.“; zaradi tega se ga je oklenilo vse slovensko učiteljstvo, ki mu je postal glavno stanovsko glasilo.

Rade volje torej podam nekaj svojih misli o našem glasilu ob njega 50letnici; zakaj tudi nam je služilo zvesto in pošteno k razvoju našega šolstva in v obrambo naših stanovskih pravic.

Pred polstoletjem je pričelo izhajati naše glasilo. Da je bilo v začetku šibko, je pač naravno; zakaj bilo je prava slika tedanjemu slovanskemu šolstvu in njega učiteljstvu.

Na Goriškem smo imeli pred polstoletjem kaj malo šol, a še manj zavednih učiteljev. Radoveden bi bil zvedeti, koliko naročnikov je imel pri nas! Še ko je napočila nova doba leta 1869, je bilo pri nas malo upanja za hitri razvoj ljudskega šolstva. Leta 1870. se je v deželnih zborih obravnaval načrt deželnega šolskega zakona, kakršnega je bila predložila državna vlada. Kakšno je bilo razpoloženje slovanskih deželnih poslancev glede ljud. šolstva, kaže dejstvo, da se ni ustanovil deželni šol. zalog, ampak ustanovili so se okrajni zalogi, ki so postali prava šiba za slovenske dele naše dežele.

Slovenski deli dežele so imeli tedaj le majhno število šol in učiteljstva; laški del z glavnim mestom Gorico pa razmeroma precej več. Naši slovenski poslanci niso imeli zaupanja v novi šol. zakon; niso verjeli, da bodo morale šole širiti tako, da bodo vsolani vsi šolodolžni otroci; niso bili prepričani, da je ljudska šola blagoslov za ljudstvo sploh; najmanj pa so privoščili izobrazbo kmetiškemu ljudstvu; zato pa so ustvarili zlo, ki se še doslej ni moglo odstraniti povsem, t. j. še doslej se ni moglo postaviti namesto okrajnih zalogo deželni šolski zalog. Po štiridesetih letih imamo na Goriškem še vedno nestvor, da morajo posamezni okrajni oskrbovati svoje šolstvo po večini s svojimi dohodki — in z dokladami na izravne davke.

Ta napaka slovenskih deželnih poslancev leta 1870. je povzročila mnogo gorja na vse strani. Največ je moral trpeti — kmet, posestnik, a z njim ljudski učitelj.

V tem trpljenju, v bojih za osvoboditev iz neznošnih razmer se je izkazal „Učit. Tov.“ kot pravi tovariš nam Goričanom. Da so se razmere kolikortoliko izboljšale, ima „Učit. Tov.“ tudi svoje zasluge, ki jih ne bi smeli nikoli pozabiti.

O tem hočem nekoliko več izpregovoriti, da se oživijo spomini starejših tovarišev; a še več, da bo mlajši naraščaj pojml, kakšne boje smo morali boriti, da smo si priborili to, kar imamo.

Leta 1870. je določil drž. šolski zakon učiteljstvu kot plačo 300, 400, 500, 600 gl., četudi so bile že takrat življenske potrebe pri nas dražje nego v drugih deželah. Pozneje so zakon večkrat izpreminjali, a za

učiteljstvo skoro da poslabševali. Četrstoletja je imel provizorični učitelj le 300 gl. plače. Vseh definitivnih učiteljev je imelo le $\frac{1}{12}$ 600, $\frac{3}{12}$ 500, a $\frac{8}{12}$ le 400 gl. letne plače. $\frac{8}{12}$, t. j. skoro vse moško učiteljstvo, je imelo sramotno nizko plačo letnih 400 gl. Učiteljice pa so imele od te bagatele celo le 80%. Skandal! Beda je prisilila k organizaciji, k ustanovitvam okrajnih učiteljskih društev, ki so se vrgla v boj za izboljšanje nevrednih razmer.

V početku so se borila učiteljska društva sama za svoj obstoj. Več časa so dremala, kakor bi ne imela življenskih moči v sebi. Prvi neuspehi so skoraj umorili mlade organizacije. Ko pa se je pomnožilo število udov našega stanu z novimi močmi v večjem številu pred 30 leti, je nastopilo tudi novo življenje. Na Štajerskem so bili ustanovili novo glasilo „Popotnik“, ki se ga je oklenilo tudi večje število nas Goričanov in kazalo je nekaj časa, da postane „Popotnik“ glasilo vsega slovenskega učiteljstva. Ko pa se je ustanovila pred 21 leti „Zaveza“ vseh slovenskih učiteljskih društev, je postal „Popotnik“ pedagoški in znanstven list, a „Učit. Tovariš“ učiteljsko-stanovsko-politiški list. Poprej je služil bolj šolstvu, a odslej bolj učiteljstvu. Kot glasilo „Zaveze“ ima posebnih zaslug tudi za Goriško, zakaj smelo trdim, da brez takega glasila bi ne bili še dosegli tega, kar sicer imamo.

Kakor znano, je bil naš boj v različnih časih različen; a ravno tako so bili različni tudi uspehi.

Prvo dobo štejemo, ko se je učiteljsko društvo zadovoljevalo s ponižnimi prošnjami za malenkostno izboljšanje. Ponižne prošnje so imele tudi ponižen uspeh. Zavračale so se leto za leto brez posebnega utemeljevanja, oziroma izpremenil se je zakon, a našemu stanu se ni izboljšalo stanje.

Drugo dobo štejemo, ko smo glasneje in odločneje zahtevali svojih pravic, in sicer v svojih zborovanjih, a tudi že v časopisju: „Učit. Tov.“ in „Popotnik“, kakor tudi v drugih političkih listih, ki so bili kolikor-toliko naklonjeni našemu stanu. Javna borba ni sicer imela pozitivnega uspeha, a vendar deželni zbor ni več tako mirnodušno prehajal na dnevni red o naših prošnjah. Poslanci so začeli iskati izgovorov, zakaj ne uslišijo naših prošelj, četudi priznavajo njih upravičenost. Navadni izgovori so bili: dežela je uboga in doklade za okr. šolske zaloge so že previsoke, da bi se jih dalo še zvišati; ako bi se to zgodilo, bi prišel v propast kmet-davkoplačevalec.

Naš kmet ni bil poseben prijatelj ljudski šoli in učiteljstvu iz raznih vzrokov, ki jih nočem ponavljati; nasprotnik pa je bil vsakemu zvišanju doklad za šolo.

Tedaj je nastopila najnovejša doba v našem boju: doba, kako izboljšati naše stanje brez posebnega zvišanja doklad na izravne davke. Slovenski poslanci so se spomnili na napako, ki so jo zakrivali poslanci leta 1870., ko so ustanovili okrajne, namesto deželnega šolskega zaloge; začeli so boj za poslednjega. Slovenska javnost je bila vsa za deželni šolski zalog; proti temu pa so bili laški poslanci, ker bi potem moralo posebno glavno mesto Gorica mnogo več doprinesati za ljudsko šolstvo. Učiteljstvo se je v tem boju razcepilo. Vse je sicer priznavalo, da se godi Slovincem krivica, ker nimamo deželnega šolskega zaloge; a mnogi, posebno odločnejši borilci, so ostajali pri pravični zahtevi po izboljšanju brez ozira na izgovor — sicer resničen — da ni mogoče izboljšanje brez deželnega šolskega zaloge. Trdili so, da naš stan ni najmanj kriv, da je bil sprejet leta 1870. tak državni šolski zakon; krivi so bili edino slovenski poslanci; njih dolžnost je, napako svojih prednikov popraviti. Ta doba našega boja je bila huda, prehuda! Nastal je boj očen, mož proti možu, masa proti posameznikom našega stanu. V boju proti nam so nastopali očitno poslanci in njih glasila. Takega boja še ni bilo učiteljstvo kje drugod!

In v tem boju, ki so vanj posegali celo predstojniki, v katerem je padalo najhujše sumničenje na prvobojevnike, celo z „nihilisti“ se je obmetavalo peščico, ki se ni dala ukloniti; v takem hudem boju je zvesto ostalo glasilo naše — „Učit. Tov.“ Vztrajnost je končno kolikor-toliko zmagala s pomočjo glasila našega. Takrat je nastopalo učiteljstvo volilni boj s takim pogumom, s katerim zamore nastopati le oni, ki si je svest več kot pravične stvari, ki se bojuje zanjo. Med poslanci, ki so bili sicer kompaktni, skoro edini proti našim upravičenim zahtevam, je nastal razpor; razbila se je abstenca, razbila se je sloga, nastal je razkol.

V vrtincu, ki je nastal, je stala naša zahteva v ospredju, in konec vseh koncev je bil, da se je našel modus vivendi, da nismo sicer dobili deželnega šolskega zaloge, pač pa precejšnji del tega: deželni prispevek okrajnim šolskim zalogom in davščino na pivo za izboljšanje tudi našega gmočnega stanja.

Vem, da sem postal daljši, kakor je morda komu ljubo. Imejte potrpljenje, saj veste, da človek rad izkorišča primerno priliko, da si olajša srce. Rad, jako rad, bi pisal svoje spomine na minule boje bolj podrobno, a pustim to za kako drugo priliko.

Danes so naši boji na Goriškem, ki jim ni para vsaj na Slovenskem, minili. Zdaj se bojuje učiteljstvo širne Avstrije za enakost z državnimi uradniki. Ako se ne doseže tega v doglednem času, se zadovoljimo na Goriškem s sledečimi zahtevami: znižanje službene dobe na 35 let in da se nam bi vstela stanarina v penzijo, da bi nam, ko pojdemo stareji bojovníki v zaslužni pokoj, ne trebalo bivati brez stanovanja — na prostem. Ko to dosežemo, obesimo svoje v trdem boju skrhano bojno kopje — na klin.

Dragi „Učiteljski Tovariš“! Ti obhajaš 50letnico trdega boja — jaz pa svojo 50letnico trnjevega življenja. Torej sva dvakratna tovariša. Na zdravje!

Sv. Križ, dne 31. julija 1909, na dan svoje 50letnice.

Peter Medvešek,
nadučitelj.

Feliks Stegnar.

Učiteljstvo in njega prijatelji.

Prijateljstvo! Komu pač ne zadrhti duša in ne vztrepeče srce ob tej blagoslavni besedi! Koliko čustev in spominov veselih, a tudi žalostnih se nam ne zbuja ob tem! Veselimo se srčno še živčih dobrih svojih prijateljev, ki so nam ob tolikih prilikah, v stiskah in potrebah verno stali ob strani s svojo pomočjo; a bridko žalujemo po njih, ki jim je omahnila darežljiva njihova roka, ki jim že trohni zlato njihovo prijateljsko srce!

Vsakdo si izkuša pridobiti vernih in zvestih prijateljev, in srečen je, komur je bila pri tej izbihi sreča mila, saj pravijo, da je dober prijatelj več vreden kot gotov denar.

A nele posamezniki, tudi razni stanovi, narodi in države si iščejo prijateljev, dobrih in zanesljivih zaveznikov.

Tudi učiteljstvo si izkuša pridobiti čimveč stanovitih prijateljev, ki bi mu z besedo in dejanjem bili v podporo pri njegovem ne malo težavnem delu — narodovi izobrazbi, a tudi v boju za njegove življenske potrebe. In z veseljem lahko rečemo, da nismo brez njih, četudi nam baš zadnja leta z mnogih strani izkušajo odjesti pri narodu ugled in grizljaj kruha. Imamo jih po vseh stanovih in raznih krajih naše domovine, po mestih, trgih in preprostih vaseh, kjer pač deluje učiteljstvo in si zna pridobiti in ohraniti ugled.

Najlepše vidimo to ob raznih podporah pri naši organizaciji sploh, posebno še pri našem nam toliko potrebnem „Učiteljskem konviktu“.

Tu moramo pač pred vsemi imenovati našo belo Ljubljano, ki nam je po svojem vrlem občinskem zastopu in njegovem zaslužnem načelniku županu Iv. Hribarju naklonila dosedaj lepo darilo 5000 K z obljubo, da nam pomore še s stavbiščem ali v denarju, kadar bo naša stavba zagotovljena. Tu imamo tudi največ svojih pokroviteljev, ustanovnikov in podpornikov ter sicer nam iskreno naklonjenih src. Toda kruta morilka — smrt — je neizprosno segala v te vrste in nam poleg mnogih drugih pokosila naše pokrovitelje in ustanovnike: dvornega svetnika in vseučiliškega prof. dr. G. Kreka, veletržca Fr. Kollmana, dvornega svetnika in deželnega šolskega nadzornika Jos. Šumana, župnika prelata Iv. Rozmana in preprosto zasebnico Nežo Bolhovo, ki se nas je še ob svoji skrajni uri spomnila z večjim volilom.

Ljubljani se vredno pridružuje naša Gorenjska s svojo metropolo Kranjem, ki nam s prirejanjem koncertov in ob raznih drugih prilikah pošilja lepe vsote. Tudi tu nam je ugrabila smrt naša prva pokrovelja, veleposestnika Petra Mayrja in Karla Florjana ter našega velikega zagovornika, svetovalca in podpornika, notarja Viktorja

Globočnika in njegovega tržiškega rojaka šolskega mecena, inženirja Vilka Pollaka.

Na Dolenjskem se moramo predvsem hvaležno spominjati naših vrlih Krčanov in okolice, ki so nam ob raznih koncertih zložili in poslali mnogo stotakov. Tudi tam smo izgubili zvestega podpornika dr. J. Štrbenca.

Naši vrli Metličani so postali dvojni pokrovitelji: mestna občina in l. dolenjska posojilnica; podpirali pa so nas tudi še ob mnogih drugih prilikah. Žal, da nam je baš v tem letu — 1909 — legel v prerani grob mož, ki je bil glavni provzročitelj ondotnih naših podpor, in najskrenejši prijatelj šole in učiteljstva, blagi Leopold Gangl.

Hvaležno se moramo tu spominjati tudi neznatne vasice Drage v kočevskem okraju, ki nas je izdatno podpirala, dokler je tam učiteljeval naš tov. B. Andoljšek in županoval vrli in narodno neustrašeni posestnik in trgovec Pavel Turk. Po njiju odhodu je zapadla kočevskim nasprotnikom v roke.

A tudi naša kršna Notranjska s svojim novim mestom Postojno nas ni pozabila in nas večkrat podprla s kakim koncertom, veselico in drugimi zbirkami.

In naši prijatelji na Štajerskem in Primorskem, koliko lepih stotakov so zbrali in nam jih poslali za naš dom; kako so nas z odprtimi rokami in iskrenim srcem sprejeli vsakokrat, kadarkoli in kjerkoli smo zborovali na njihovih tleh. Slava vrlim bratom in sestram v Primorju in na Štajerskem! Njih dela kažejo, da umevajo vseučiteljski pomen našega doma! Vedno naprej, vedno navzgor! —

In kdo bi naštel vse te občine, posojilnice, kraje, društva in posameznike, ki so nam ves čas tako vztrajno in darežljivo ob strani stali pri vseh naših namerah; saj jih je na tisoče in tisoče! Rečemo le: Čast in slava spominu vseh naših blagopokojnih prijateljev in podpornikov! Še živčim pa: Srčna in iskrena Vam zahvala za vse! Ostanite nam zvesti tudi vbodoče! Učiteljstvo se Vam odsluži — z delom za narodno kulturo! —

J. R.

Nekaj spominov.

Donesek k razvoju „Učit. Tovariša“.

Bilo je leta 1891. Imel sem tedaj v žepu zrelostno izpričevalo, a v srcu nebroj načrtov, smelih in ponižnih, kakor se spodobi devetnajstletnemu mladeniču, ki zapusti ljubljansko c. kr. učiteljsko. Resnici na ljubo moram zapisati, da smo imeli takratni učiteljski-maturantje še dokaj zdrave nazore o učiteljskem stanu in da smo imeli še dokaj pregleda o stanovskem gibanju vključno patriarhalnim razmeram, ki so takrat vladale na ljubljanskem učiteljskem in so veljale pri vzgoji učiteljskih in učiteljskih, teh bodočih pionirjev slovenskega naroda!

S tovarišem V. sva si bila posebna prijatelja, enih misli, enakih nazorov. Po maturi sva presedela cele popoldneve pod Tivolijem ter kovala vse mogoče načrte in zarote. Oba sva bila nekaka rojena nezadovoljneža, in to je bil vzrok, da sva skovala v potu svojega obraza „strašanski“ dopis, kjer sva z mladeniškim navdušenjem padla po „Učit. Tovarišu“, češ, „Učit. Tovariš“ je slab zagovornik učiteljstva itd. — Dopis je zagledal beli dan v „Slov. Narodu“ št. 188.

In zadela sva v živo. Tedanji urednik, pokojni A. Žumer, je odgovoril na ta dopis takoj že v 17. št. „Učit. Tovariša“ z dne 1. kimovca l. 1891. v spisu „Pro domo“ precej obširno. Iz spisa navajam le najznačilnejše odlomke, in sicer: „Mogoče, pravimo mogoče, da je imel „Slov. Naroda“ dopisnik dober namen, da bi vse slovensko učiteljstvo zbuja k bolj skupnemu delovanju, ali svoj najbližji namen on prav jasno pove: „Blagohotni bralec je mogoče spoznal, kaj hoče pisec s tem, namreč, da imamo dva učiteljska lista.“ — V prvi vrsti stojimo na podstavi šolskih zakonov. Primerjajoč stanje našega šolstva z onim drugih avstrijskih narodov, smo spoznali, da smo v mnogih stvareh še v povojih in je torej treba graditi od spodaj gori ter s temeljem pričeti. Takega zadržaja so torej sedaj večinoma naše razprave, da za zgradbo dobimo dober temelj. Po tem potu hočemo počasi, pa varno napredovati in bomo tudi enkrat prišli do psiholoških in znanstvenih pravic, sedaj še nimamo pravega temelja za to, v zrak pa nočemo zidati.“ — Sklepno pravi urednik: „Ni dosti, da razpor pri nas v političnem in socialnem življenju sedaj že postaja neznošen, g. pisec ga hoče tudi na pedagoško polje prenesti, kjer imamo toliko potrebnega dela, da bi vsak delavec moral imeti podvojenih močij. To je njegova zasluga!“

Tak odgovor me je naravnost prenetil, a mojega tovariša pa razljutil tako, da je sklenil ves „prepir“ prepustiti usodi. Zaraditega sem si mislil: Ako si rekel a, reci še b! In sklenil sem takrat, dobojevati boj, ki sva ga pričela s tovarišem V., do skrajnosti.

In smelo rečem, postal sem v tem oziru tak, kakor oni rimski senator, ki je vedno in vedno ponavljal, da se mora Kartaga razdreti, a jaz sem napisal in napisal brezbrojne notic in dopisov v vse mogoče slovenske liste, kjer sem vedno in vedno ponavljal: Preosnujmo naša lista, ali pa ubijmo „Učit. Tovariša“. Priznavam, da ni bil ta boj vedno vojevan v mejah dostojnosti, a ker je bil namen blag in daleko-sežen, sem uverjen, da dobim odpuščanje pri vseh onih tovariših, ki sem jih tolikokrat spravil v mučen položaj, da so morali odgovarjati vsem onim raznim napadom. O Božiču l. 1894, smo zborovali v magistratni dvorani v Ljubljani, in sicer je bil tedaj občni zbor „Slov. učit. društva“, čigar lastnina je bil „Učit. Tovariš“. — Takrat sem vprašal pri slučajnostih, zakaj se tiska „Učit. Tovariš“ v Miličevi tiskarni, čigar lastnik je hud nasprotnik slovenskemu narodu. Predlagal sem, da naj se prenese „Učit. Tovariš“ v kako narodno tiskarno. Na mojo interpelacijo sem dobil kar troje odgovorov; pokojni Žumer je prvi odgovoril kot društveni predsednik, za njim sta odgovarjala tovariša Furlan in Kecelj; vsi trije so poudarjali, da se „Učit. Tovariš“ mora tu tiskati, ker je Miličeva tiskarna solastnik „Učit. Tovariša“. — Odgovor mi je zadoščal. No, 15. januarja 1895. pa dobim zalepko od tajništva „Slov. učit. društva“, kjer se mi naroča, naj sporočim nekaj konkretnih slučajev, iz katerih se bo natančno razvidelo, da je lastnik tiskarne, Milič mlajši, nasprotnik slovenskega naroda, zakaj preti mi, da me toži. — Odgovoril sem 18. januarja precej rezko, poudarjajoč, da mi to poseben naroden greh, ako človek preseda cele dneve v nemški kazini.

Napadi na „Učit. Tovariša“ so se podvojili. Kako dosleden in vztrajen sem bil v tem poslu in kako različni šifer sem se posluževal, o tem bi mogel povedati prav mnogo tovariš Nerat kot urednik „Popotnika“. Seveda je bil refren vseh onih nebrojnih notic: Preosnujmo naša učiteljska lista!

Misel za preosnovo listov „Učit. Tovariša“ in „Popotnika“ je dobivala vedno bolj realna tla. In tako sem mogel že leta 1896. v 5. številki „Popotnika“ z dne 10. marca priobčiti članek pod naslovom: „Kako praznuj slov. učiteljstvo petdesetletnico vladanja Njega Velikanstva našega cesarja Franca Jožefa I.“ (Tovariš Nerat kot urednik je pristavil: Dasi se v nekaterih točkah ne strinjamo z g. pisateljem, vendar priobčimo ta članek, nadejajoč se, da se k temu častnemu vprašanju oglasijo še drugi.) Tu sem zapisal pod točko 3. sledeče: „Slov. učitelji imamo dva šolska lista, „Učiteljskega Tovariša“ v Ljubljani in „Popotnika“ v Mariboru. Oba lista sta premnogo storila za slovensko šolstvo. Škoda le, da sta lista nekako omejena, rekši, da sta razširjena večinoma bolj v dotični deželi, kjer izhajata. Da bi pa vsak slovenski učitelj naročeval oba lista, tega mnogim ne dopuščajo gnotne razmere, mnogim pa primanjkuje tudi zato resne volje. Zatorej preosnujmo lista tako, da postane „Popotnik“, ki je glasilo „Zaveze“, politiško-pedagoški list, ki naj presoja vse pojave na šolskem polju, bodisi na Kranjskem, Štajerskem, Primorskem, Koroškem ali kje drugje v naši širši domovini s politiško-pedagoškega stališča. Saj je tudi „Zaveza“ poklicana zastopati naš interes v istem smislu. Izhajal naj bi pa, če mogoče, trikrat na mesec, „Učiteljski Tovariš“ naj bi se pa toliko preosnoval — imel sem še vedno v mislih Miličevo pogodbo — da bi postal strogo znanstven pedagoški list. Postal naj bi pedagoška revija, kjer bi se objavljala znanstvena pedagoška vprašanja, prinašala ukovita razpravljanja, životopisi pedagogov velikano, razvoj šolstva po tujih deželah, oziroma državah; obelodanil naj bi strokovne kritike naših pedagoških spisov in druge stvari, pa zgolj znanstvene. Poročila o raznih zborovanjih naj bi objavljala „Popotnik“, „Učit. Tovariš“ naj bi potem izhajal mesečno v debelejših snopičih, ter naj bi postal obenem glasilo našega strokovnega „Pedagoškega društva“. V tej pedagoški reviji naj bi potem naši učenjaki razsipali plodove svoje duševne delavnosti.“ — Nadalje sem razpravljal o naročninah listov in o drugem, kar pa nima toliko pomena. O čemer sva s tovarišem V. l. 1891. sanjala in za kar sem porabil toliko črnila in papirja, to se je izpolnilo l. 1900. Leta 1899. sta objavila tako „Učit. Tovariš“ kakor „Popotnik“ v svojih zadnjih, oziroma predzadnjih številkah poziv pod firmo: „Slovenskemu in istrsko-hrvaškemu učiteljstvu“. — Oklic je pisan navdušeno in omenja, kar se tiče časopisja, sledeče:

„Največjo moč v boju za obstanek in za dosego popolne stanovske organizacije ima časopisje. Da se slovenskemu učiteljstvu odpre široko polje, kjer bo lahko kazalo svojega duha sadove, zatorej bomo z novim letom preosnovali „Popotnika“ v pedagoško revijo, ki bo prinašala strogo metodiške, pedagoške, jezikoslovne in splošne znanstvene razprave, a „Učiteljski Tovariš“ bo od novega leta naprej šolsko-politiški list ter bo izhajal kot glasilo avstrijskega jugoslo-

vanskega učiteljstva. Tako bomo sprejeli v svoje vrste tudi hrvaške tovariše iz Istre in Dalmacije ter bomo izkušali tudi njim pribojevati svobodo v šoli in izven šole.“

In l. prosinca l. 1900. je izšel „Učit. Tovariš“ prvič kot šolsko-politiški list v dokaj povečani obliki. In moja malenkost je napisala uvodnik tej številki z naslovom: „Naš program“.

S tem sklepam. — Tebi, naš jubilan, pa kličem:

Živi, cveti, rodi!

I. Š.-a.

Pismo starega „gardista“.

Naš urednik je prejel to-le značilno pismo, namenjeno jubileju našega glasila:

Dragi tovariš!

Pišes mi, naj bi ob 50letnici „Učit. Tovariša“ kot star njegov „gardist“ napisal nekaj vrstic.

Nad 30 let je že preteklo, kar sem prvič zastavil pero za „Tovariša“. Bil je tačas list seve druge barve nego danes, a imel je nekaj sotrudnikov, ki niso bili njegove barve; saj je nedostajalo lista, kjer bi bili mogli povedati mnenje svoje. — Več ko tri desetletja: gotovo mnogo v kratkem življenju človeškem! Koliko se je predru-gačilo v tej dobi na šolskem polju, koliko idej se je porajalo od tačas in žal, tolikanj — zaman! ... Nesebično sem rad vselej pomagal, kjer je šlo za dobrobit naših šolskih in stanovskih teženj. Često sem pustil tudi najdražje svoje — mislim na obitelj svojo — v nemar, le da sem mogel slabe sile svoje posvetiti blagru našega stanu.

In kaj sam doživljam? Delovanje moje se nagiba zatonu; dosegel pa nisem nič drugega nego razočaranja in — prevare ... Toda nič ne del! Srce moje je ostalo tisto, četudi je parkrat že bilo na tem, da počim od velike — boli ...

Želim le drugim več sreče v boju za ideale svojega stanu, nego je tiste prisodila neizprosna usoda meni.

Pozdravlja te vdani

Armin Gradišnik.

Celje, dne 23. novembra 1909.

Fran Grkman.

Nekoliko besed o organizaciji slovenskih učiteljic.

S svojim prijaznim povabilom, naj sodelujem pri slavnostni številki „Tovariša“, ste mi natresli, gospod urednik, prav svetopisemske žerjavice na glavo. Zakaj? To veva le midva ... In baš o naši organizaciji si želite kratkega sestavka ... Bodi Vam! Saj je 27. dan m. m. završil dvanaesto leto naše organizacije, završil pa tudi dvanaesto leto vaših (ne Vaših) predlogov, ki so imeli — hvala jim — to čudotvorno moč v sebi, da so zbudili nekaj trdospehij kolegij iz globokega spanja. Vseh pa niso mogli zdraviti. Vidite torej, da z Balaamom lahko rečem: da moram blagoslovljati, kjer sem hotela ... Ti predlogi! ... Dne 20. novembra m. l. se mi je pripetilo nekaj prav prijetnega. Seznanišla sem se na potu z vneto govornico z abiturientskega sestanka naših bodočih sotrpino — z gdč. E. K. Takoj po vratku s pota vzamem dotične „Tovariševe“ številke in prečitam še enkrat njen govor. Z veseljem sem ga čitela in s ponosom: le eno mesto v njem me je užalilo: nastopajoča odlična, nadarjena in vnetja koleginja ne ve nič o našem društvu — o društvu onih, med katere je pravkar namerila svoj korak ... Kdo je kriv? Ona gotovo ne! Mea culpa — me smo krive! Smo li kdaj k našim zborovanjem, kjer so se tolikokrat obravnavale pedagoško-didaktične snovi po najzbornejših močeh — najmlajše kolegijne in spe — naše pripravnice? Ni li bila to naša krivda? Smo pač tudi le skromne hčere svojega skromnega naroda — reklama nam ne gre. Bile pa smo tudi mnenja, da jih itak njih slovenske vzgojiteljice na zavodu opozore na društvo in njegovo delovanje. Kakor vidimo, se to ni nikdar zgodilo.

Iz tega dejstva sklepam, da jih utegne biti še mnogo naših najmlajših kolegij, ki o eksistenci našega, za nas tako potrebnega društva ničesar ne vedo.

Potrebo našega društva poudarjati in utemeljevati, bi bilo odveč. Naše težnje so često tako specifično naše, da jih je težko spraviti v sklad z moškimi, zato ni pričakovati in ne zahtevati, da se v moških društvi razpravljajo. Vzemimo le naše socialno stališče. Moški kolega ima svojo družino, ženo, deco, v katerih krogu najde po trudapolnih dnevnih urah uteho, odkrito sočutje, sladek odpočitek. A učiteljica, ki je izgubila svojce — kam naj se obrne? Domka si išče, kjer bi se z enakotrpčim sorodnim duhom oddahnila od dnevine teže, pila moč za bodoči dan. Istotako mora nje delovanje v dekliski vzgoji črpati iz drugih virov in slediti drugačnim ciljem nego nje moški kolega v deški vzgoji. Iz teh razlogov in neposredno iz predlogov učiteljskega zbora, objavljenih v „Tovarišu“ dne 16. novembra 1897. leta za zadnje regulacije plač se je ustanovilo društvo slovenskih učiteljic z imenom „Jubilejno hranilno in podporno društvo učiteljic“ z letnim doneskom 12 K. Vkljub visoki letnini je pristopilo precejšnje število članic, ki so s svojo požrtvovalnostjo položile temelj gmotni blaginji društva. V dobri nadi, da se bo število članic znatno pomnožilo, da, še več: z namenom, da bo mogla vsaka učiteljica biti redni član društva, so se pravila preuredila ter se znižala letnina na 2 K. Naše nade so nas varale. — Čemu naj pripisemo sedaj dejstvo, da komaj dobra tretjina kranjskih učiteljic stoji v naših vrstah? Ali „visoki“ letnini? Ali nedelavnosti odbora? Nepravilnemu postopanju? — Bridka resnica mora tu na dan: Stanovska nezavednost je vzrok — in vse one lastnosti, ki se združujejo v tem miljeju! — Le-teh, v stanovski nezavednosti spehij ne kličemo več — zadosti smo se trudile, da jih zbudimo — a bilo je zaman! Kličemo pa vas, mlade, čile moči, ki leto za letom vstopate v naše vrste z idealnimi visokimi smotri — vam podajemo sestrške roke — vas naj ogrejemona svojih srcih, da bodo vaša bila tem gorečnejše v boljši bodočnosti! — Cesar društvo do sedaj ni vzmoglo ob brezbriznosti sovrstnic, temu pomagajte ve s čilimi močmi do uspeha. Odbor, dasi raztresen po vsi kronovini, je skrbel leto za letom, da nudi svojim članom duševnega užitka — a pobrigal se je tudi pri vsaki priliki za izboljšanje njih gmotnega stanja. Predavanja v zborovanjih — večinoma dvakrat v letu — kažejo, da se je odbor vestno trudil ugoditi težnjam svojih članov po nadaljni izobrazbi. Predavalo se je:

„O ženskih ročnih delih“ — poročali Vita Zupančičeva in J. Miklavčičeva. „Samostojnost slovenske učiteljice“, poročala M. Mlakarjeva. „Naše težnje“ — f. Vikt. Praprotnikova. „O prostoročnem risanju“ — A. Sič, mestni učitelj višje dekl. šole. „Delo učiteljice za ljudsko prosveto“ — Ema Žerjavova. „Kako delujeta mati in učiteljica vzajemno za narodovo blaginjo?“ — Jerica Zemljanova. „Česa je naši organizaciji še potreba?“ — Vita Zupančičeva. „Učiteljica in narodna zavest“ — Vita Zupančičeva. „Vseavstrijski shod učiteljic na Dunaju.“ — Janja Miklavčičeva. „Šolske zamude“ — predavanje za roditelje na kmetih — Ema Žerjavova. „Organizacija hrvaških učiteljic“ — Vita Zupančičeva. „Sebi v pomoč.“ — (Ustanovitev zdravilišča za učiteljice na jugu) — J. Miklavčičeva. „Gospodinjki tečaj na Dunaju“ — Vita Zupančičeva itd. itd. — Uzor-žena in učiteljica prerano-pokojna f. Olga Kobauova in sedanja mestna učiteljica M. Mehletova sta nam podali velezanimivi učni sliki, prva: Potovanje od Postojne do Vipave — druga: „Krt“ po biološki metodi.

Poleg tega se je stavilo predlogov in nasvetov, ki so nekateri že postali meso in kri, drugi čakajo rešitve. — Ko je šlo za izboljšanje gmotnega stanja, odbor ni držal križem rok; ramo ob ramo je stal v vrstah kolegov, ki so dvignili svoj glas zoper sramotno nizke plače. Do vplivnih oseb je odposlalo društvo deputacije v ta namen. Poleg vsega se je posvetovalo, kako samemu sebi odpomoči: 1. z zdraviliščem na jugu, 2. z brezplačno ali vsaj ceno oskrbo v bolnici.

Racionalno razpolaganje z denarnimi prispevki je omogočilo, da je društvo postalo član „Učit. tiskovnega društva“, z dvema deležema pa član „Hranilnice in posojilnice učit. konvikta“.

Nekaj spominov iz prve dobe našega „Tovariša“.

(Nekako od l. 1867.—1875.)

Bil sem v prvem tečaju preparandije v Ljubljani — takrat namreč l. 1867., sta bila še samo 2 letnika — ko me tovariš Lavrič doma iz Krašnje, umrl kot učitelj v Gradcu (na potovanju v Dalmacijo) opozori na „Tovariša“, „Novice“ in „Zg. Da-

nico“, edine slovenske liste, ki so takrat v Ljubljani izhajali. Takoj sem se naročil na „Tovariša“ in si že takrat ali malo kasneje omislil vse prejšnje letnike, od katerih še zdaj nekatere hranim.

Se preden sem dovršil l. 1868. — to leto je bil že prvi shod kranjskega učiteljstva v Ljubljani v mestni dvorani, kjer sem bil kot učiteljski pripravnik tudi jaz navzoč — učiteljske, sem spisal dopis v „Tovariša“, na kar sem bil kaj ponosen. Leto potem sem že daljše spise v njem priobčil, kar je bilo kaj po volji uredniku Andreju Praprotniku, ki je bil z mano in menda z vsakim tovarišem jako prijazen, dobrohoten in odkritosrčen. Se nisem bil aktiven učitelj, ko sem pristopil kot ud k takratnemu prvemu Kranjskemu (deželnemu), pozneje Slovenskemu učiteljskemu društvu, in blagi Praprotnik mi je z veseljem izročil pristopnico, kjer mi je dal naslov: „nastopni učitelj“.

Andrej Praprotnik je bil naš prvak, naš voditelj, zvezda slovenskega učiteljstva. Vedno je pisal, vedno se posvetoval s svojimi tovariši. Šola, narod, knjige — to je bil njegov ideal; kolegialnost mu je bila čez vse. Z veseljem se je oklenil nove dobe v šolstvu, ki je bila nastopila v tisti dobi (l. 1868.—1873.). Ni pa nevaležno ali zaničljivo hrbta obrnil stari dobi, dobi konkordata, ker se je bil izsolal že prej in ker je deloval že prej in ker so tudi možje konkordatske dobe nekaj delovali, ko so bili n. pr. že pred novo dobo ti šolnik-duhovniški ustanovili „Vdovsko učiteljsko društvo“ v Ljubljani, za katero je tudi on skrbel, kolikor mu je le čas dopuščal. Naprežen pa je bil jako, zakaj deloval je tudi pri drugih listih, pisal knjige, učil v šoli; bil je pozneje šolski voditelj, imel mnogobrojno rodovino itd. Pridružila sta se mu bila pa kmalu Matej Močnik in Ivan Tomšič v javnem delovanju za blagor šole in domovine.

To je bil triumvirat slovenskih šolnikov v Ljubljani v tisti dobi.

To je bila vrla deteljica. Niso bili do pičice enakih nazorov, toda edini v gorki ljubezni do šole, do učiteljstva, do naroda. Nobeden ni bil ekstrem. — Ne, ni res! Močnik je bil to. On je bil sicer blaga duša, ponižen, učen, skromen, darežljiv do sirot in beračev. (Nekoč je hotel dobro obutev podariti beraču in slabo obdržati zase, ako ne bi mu bil po naključju navzoči prijatelj Stegnar tega zabranil.) V političkem oziru je pa imel ta izvrstni učitelj v teoriji (v praksi slab, ker ni imel discipline v šoli) to načelo za najboljšo, da bi morala cerkev z duhovniki v šoli ukazovati in šolstvo ter učiteljstvo voditi.*

Zato ni odobral, da je bil l. 1868. padel konkordat, t. j. pogodba s cerkvijo, zaradi katere je imela v Avstriji duhovščina pravico, da je vodila šolstvo v imenu države. Ker je pa imel Matej Močnik vzlic temu sto in sto lepih lastnosti, sta ga imela Praprotnik in Tomšič rada; radi smo ga imeli pravzaprav vsi in spoštovali smo ga vsi učitelji, četudi mu je bilo proti koncu njegovega plodonosnega življenja kakšno „katoliško“ društvo bolj pri srcu nego učiteljsko. Sicer je pa mož to deloval iz prepričanja, ne iz dobičarije.

Poleg teh treh vrlih šolnikov, mojih dobrih prijateljev, je stopil v delokrog „Tovarišev“ in takratnega javnega učiteljskega delovanja kot, recimo: „der vierte im Bunde“ — Srečko Stegnar, ki je bil do leta 1872. v Idriji, odkoder se je v tem letu preselil v Ljubljano na Grad kot učitelj v kaznilnici. V Idriji sva bila osnovala društvo „Šola“ (zdaj „Narodna šola“), ki se je bilo z njim vred v Ljubljano preselilo. Ti štirje in jaz smo poleg drugih pridno sodelovali v „Učit. Tov.“, v kateri list sem pisal takrat in še pozneje res veliko, ne da bi se hvalil. Saj je izšlo iz mojega peresa poleg didaktiško-pedagoških spisov mnogo člankov, v katerih sem hvalil takrat nove, zdaj že stare šolske zakone in jih branil osobito proti napadom nanje od strani duhovščine slovenske, ki sem jo sicer jako čislal in ki bi jo bil rad prepričal, da bodo šolski zakoni koristili Slovincem, ako se bodo pravično izvrševali.

Krepko sem n. pr. branil v „Tovarišu“ in menda tudi v „Narodu“ šolske zakone zoper napade v knjižici „Stara in nova šola“, ki jo je bil spisal mlad štajerski duhovnik, pozneje velik slovenski patrijot (baje dr. Gregorec, sedaj kanonik v Novi cerkvi pri Celju).

Delovali smo krepko za šolo, za narod, za šolski napredek; delovali zoper nemškutarijo, zoper „Laib. Schulzeitung“ in „Krain. Lehrerverein“ in njegove „Zweigvereine“, kar se je bilo vse v l. 1873. v življenju obudilo — za nemški most do Adrije!

Delovali pa nismo zoper duhovščino, četudi je bila prilika dana, ko se je začelo gibanje med Mladoslavenci in Staroslavenci, od katerih so bili prvi zagovorniki šolskih zakonov, drugi pa njih nasprotniki.

*) Duhovnike in cerkev in službo božjo je tako čislal, da je enkrat kot šolski nadzornik v kamniškem okraju ministriral pri maši.